

**Всеукраїнський конкурс
екскурсоводів музеїв навчальних закладів
«Край, в якому я живу»**

**Історія рідного краю з
найдавніших часів до
сьогодення**

Краєзнавчий музей

Військово-патріотичний гурток «Богунівець»

Штовбонько Антоніна Миколаївна –

керівник гуртка

**Кальницький ліцей
ім. Ярослава Івашкевича**

Краєзнавчий музей ліцею відкрито 12 грудня 1983 року до 90-річчя з дня народження Ярослава Івашкевича за ініціативою державних і культурних діячів Польщі. У 2020 році експозицію музею повністю оновлено.

Велике значення в системі освітньо-виховної роботи Кальницького ліцею ім. Я. Івашкевича щодо формування патріотизму у підростаючого покоління має музейний комплекс «Мій рідний край – моя історія жива». Цей комплекс представлений:

- Краєзнавчий музей
- Етнографічний музей «Подільська світлиця»
- Парк Козацької слави
- Пам'ятник польському письменнику Ярославу Івашкевичу
- Дерево дружби, посаджене польськими та українськими письменниками
- Меморіальна дошка Володимиру Антоновичу - професору Імператорського університету Св. Володимира у Києві.

Мета діяльності музейного комплексу полягає у залученні ліцеїстів до вивчення та збереження історико-культурної спадщини свого народу, у формуванні освіченої особистості та сприянні відродженню і розбудові національної системи освіти, як найважливішої ланки виховання свідомості громадян Української держави. Музейний комплекс став навчально-виховним центром, на базі якого здійснюється краєзнавча, пошукова та просвітницька робота. Діяльність здобувачів освіти в ньому формує зацікавленість минулим свого народу, його традиціями, звичаями, обрядами; утворює відчуття приналежності до своєї нації.

Наш музей співпрацює з Вінницьким обласним та Іллінецьким краєзнавчим музеями. Колекція музею поповнилась унікальними експонатами завдяки краєзнавцю - Мацьку Віктору Васильовичу та керівника музею Штовбонько Антоніні Миколаївни. Особливий інтерес представляють унікальні пам'ятки доби Черняхівської, Трипільської культур та скіфського періоду - фрагментів ліпних скіфських посудин, жіночі мідні прикраси. У експозиції, присвяченій історії кальницького козацтва представлені такі козацькі реліквії як: люльки, свинцеві кулі, ядра, частина гармати, баклага. В музеї представлені предмети побуту ХІХ – початку ХХ ст.: посуд, праски, лампи, ваги, колекція паперових банкнот та монет - 1650-1953 років, музичний інструмент – мандоліна, унікальні карти села 1907 року, книги 1898 – 1909 років, фотографії кальничан. Тривалість екскурсії - 30 хвилин.

У краєзнавчому музеї діють 6 експозиційних розділів:

- Історія Кальника давня і славна
- Період розвитку феодалізму. Розвиток капіталізму
- Ярослав Івашкевич — наш земляк
- Історія краю міжвоєнної доби в умовах більшовицького режиму

- Друга світова війна
- Сучасний Кальник

Основна частина

Ми, екскурсоводи хочемо провести екскурсію і познайомити вас з мальовничими куточками нашого села та розповісти історію рідного краю з найдавніших часів до сьогодення і представити вашій увазі експонати, що зберігаються в нашому краєзнавчому музеї.

*Кальник, мій, Поділля цвіт!
В тобі моє життя і цілий світ*

Віктор Сокіл

I. Історія Кальника давня і славна .

Кальник багатий на визначні місця. На території є чимало прекрасних куточків природи, історичних місць, пам'ятників, які увінчують імена видатних людей. Перша відома згадка про Кальник в історичних документах датується 1448 роком.

Скіфські кургани

Ще в кінці XIX на початку XX століття археологи виявили курганний могильник, який налічує 27 курганів.

В одному з цих курганів (що під Сорокою) був дерев'яний склеп (поховальна камера знатного скіфа) споруджений з грубих дубових стовпів, рейок та дошок. Таких поховальних камер (або гробниць) не було знайдено в інших місцях України, за винятком курганів біля с. Глевахи на Київщині.

Володимир Боніфатійович Антонович

Відкривав у кінці 90-х років XIX ст. історичну славу села професор Імператорського університету Св. Володимира у м. Києві - Володимир Антонович. У 1891 році він проводив археологічні розкопки у Кальнику. Дослідив три великі скіфські кургани, які отримали назву Непромаха, Пракседа та Перепелиця. Знайшов залишки поселень Черняхівської та Трипільської культур.

Результати його архелогічних досліджень біля с. Кальник були оприлюднені у низці ґрунтовних наукових статей та у археологічних звітах.

18 вересня 2010 року – відкрито пам'ятну дошку Володимиру Боніфатійовичу Антоновичу професору Імператорського університету Св. Володимира у Києві

Іван Богун – полковник Кальницький

У Кальнику жили й боролися легендарні козацькі ватажки, полковники Кальницького козацького полку: Іван Богун, Іван Сірко, Остап Гоголь. У 1649, 1653-сподвижник Б. Хмельницького.

Кальницький полк після Зборівської угоди став прикордонним полком між Козацькою державою та Річчю Посполитою. Всі дев'ятнадцять сотень полку одна від одної розташовувались обабіч «Чорного татарського шляху». Полк існував до 1712 року.

5 грудня 2003 року – відкрито погруддя легендарному кальницькому полковнику Івану Богуну.

16 квітня 2009 року – на честь талановитого полководця Івана Богуна та в знак 360-тої річниці створення знаменитого козацького формування закладено парк Козацької слави. На площі в 0,86 га висаджено 300 дерев різних порід: липу, дуб, каштан, березу, клен канадський, ялину. Створено етнографічний музей «Подільська світлиця».

II. Період розвитку феодалізму. Розвиток капіталізму.

Церква Різдва Пресвятої Богородиці

Дерев'яна п'ятикупольна церква з дзвіницею була освячена 21 вересня 1700 року. Згоріла 28 березня 1914 року.

Будівництво нової кам'яної (з цегли) відбувалося впродовж 1911-1917 р.р. стараннями прихожан, субсидією від держави та «Товариства Кальницького цукрового заводу». Проте, вона була зруйнована за часів радянської влади. На фундаменті церкви збудовано сільський будинок культури.

Кальницька цукроварня

«8 березня 1857 року Товариство заорендувало в селі Кальник частку землі у графа Володимира Потоцького, кожний засновник вклав по 20 тисяч рублів і на ці скромні кошти приступили до спорудження першого цукрового заводу в Липовецькому повіті». В осінь 1858 року завод почав діяти.

Події в промислових центрах України впливали на зростання революційної свідомості робітників Присоб'я. У 1922 році Кальницький цукровий завод спалили. На території колишньої Кальницької цукроварні на сьогоднішній день працюють Кальницьке спеціалізоване підприємство «Агромаш», СТОВ «Слаутич», православна церква, пошта, магазини, аптека. Зберігся житловий будинок 1896 року.

Історія кальницької освіти

«Сільське училище», тобто церковно-приходська школа відкрилась у 1860 році при церкві Різдва Пресвятої Богородиці в селі Кальник. Спочатку вона займала селянську хату, а з 1867 року розміщувалась «в будинку при Волосному правлінні». У перший рік її діяльності навчалось 16 хлопчиків і 6 дівчаток. У «Кліровій відомості» за 1861 рік записано, що при церкві є «приходське училище». У ньому навчається 20 хлопчиків і 4 дівчинки.

У 1909 році на кошти товариства Кальницької цукроварні було побудовано двокласне церковно-приходське училище. У 1910 році на Різдво учні-кальничани розпочали навчання у новому шкільному приміщенні, побудованому через дорогу від 1921 році – відкрита 4-річна трудова школа. У 1937 році школа стає середньою. У грудні 1942 року німецькі окупанти припинили навчання в школі. З 1 вересня 1944 року розпочалось навчання у школі після звільнення Кальника від німецько-фашистських окупантів. З червня 1953 року був перший повоєнний випуск десятирічки. В 1961 році школа стає середньою загальноосвітньою трудовою політехнічною школою з виробничим навчанням. 26 травня 1963 року було закладено фундамент нового приміщення школи. 15 лютого 1984 року школі присвоєно ім'я польського письменника Ярослава Івашкевича. В 2022 році навчальний заклад став ліцеєм. На сьогодні у закладі навчається 123 учнів і працює 20 педагогів.

III. Ярослав Івашкевич — наш земляк.

Ярослав Івашкевич

20 лютого 1894 року у Кальнику народився й провів дитячі роки майбутній польський прозаїк, поет, драматург та видатний громадський діяч Ярослав (Леон) Івашкевич (1894–1980).

Він усе своє життя присвятив зміцненню дружби між двома сусідніми народами – українським та польським, бо вважав себе сином двох держав – України, де народився і провів дитячі та юнацькі роки і Польщі, де жив і працював опісля. Його ім'я 15 лютого 1984 року присвоєно нашому ліцею. 19 лютого 1994 року - встановлено пам'ятник.

IV. Історія краю міжвоєнної доби в умовах більшовицького режиму

4 березня 1917 року збори представників українських громадських організацій Києва проголосили створення уряду України - Української Центральної Ради. Звістка про це долетіла до Кальника. 23 березня робітники цукроварні, вчителі, учні, члени новоствореної просвіти провели під червоними та жовто-блакитними прапорами демонстрацію у підтримку подій в Києві. Після жовтневого перевороту 1917 року в Петрограді більшовики (червоні) проголошують радянську владу. Одночасно за владу ведуть боротьбу: монархісти (Доброльча армія), прихильники проголошеної УНР. В ході цієї боротьби в 1922 р. згоріла розграбована цукроварня.

З 1923 по 1941 рік працюють: машино-тракторна станція, колгосп, середня школа, клуб, бібліотека та туберкульозна лікарня. Видається колгоспна багатотиражна газета «За високий урожай».

Кальницький мартиролог

Близько шести десятиліть заборонялося згадувати замучених Голодомором. Нині прийшла пора віддати належне безвинно вбитим - розповісти нащадкам правду. Щоб

застерегти їх від повторення лиха назавжди. В с. Кальник дослідженням історії села займається Мацько Віктор Васильович. Зібрані ним матеріали, дали можливість відтворити Кальницький мартиролог – жертвам голодомору 1932 – 1933 р.р.

V. Друга світова війна.

... «Так ми жили до 22 червня 1941 року.

Була неділя. З ярмарку в Іллінцях люди привезли новину: - «Німець напав на нас!»

Я об'явив цю новину хворим в лікарні. Мовляв, треба скоріше видужувати і бути готовим до оборони. Один з хворих, кальничанин, молода людина, Качалай Михайло Іванович, вислухав це та й сказав: «Бідний він і нещасний той німець! На своє безголів'я почав він цю війну з нами...» Ці слова виявились пророчими. На великий жаль він так і не повернувся з війни. Спогади лікаря Даниленка Івана Євменовича.

Партизан Іван Калашник

Командир партизанського загону імені Івана Чапаєва, першої партизанської ластівки на подільській землі. Його лицарські подвиги переростали в легенду зі швидкістю кулі по всій Україні та за її межами. Керований ним партизанський загін діяв на території Вінницької, Черкаської, Кіровоградської, Одеської та Київської областей.

Народився Іван Калашник у 1913 році в с. Кальник. Загинув від кулі зрадника 28 лютого 1943 року в с. Кантелина. Похований в селищі Дашів. У селах Кантелинці (1983), Кальнику (2008) та в селищі Дашів (2013) встановлені погруддя Івану Калашнику.

Вулиця Братів Западинських

Названа на честь шести братів Западинських, які у червні 1941 року пішли на війну. Троє з них: Павло, Петро та Іван поклали своє життя на полях битви за свободу.

Повернулися Андрій, Григорій, Олександр. Олександр Западинському присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

В 1978 році вулиці на якій народилися брати було присвоєно ім'я Братів Западинських.

9 травня 2007 року було встановлено погруддя Герою Радянського Союзу О. С. Западинському.

Села Кальник і Шабельна були визволені військами 240 стрілецької та 4-ї Гвардійської повітряно-десантної дивізії 14 березня 1944 р. З Кальника на фронті війни пішли 375 воїнів. З них 184 загинули в боях за визволення Батьківщини.

VI. Сучасний Кальник.

Кальник свого часу був містом, осідком Кальницького полку, містечком у кінці XVIII ст., волосним центром у XIX ст., а за радянської доби – центром сільської

ради, куди свого часу входили три села (Жадани, Шабельна й Кальник). Пізніше – два: Кальник та Шабельна.

29 вересня 1990 року відбулось перше козацьке свято. Створено Кальницький полк імені Івана Богуна. Обрано полковником Михайла Баніта (1944-2020).

В 2016 році Кальник та Шабельна увійшли до Дашівської громади.

У селі є ліцей ім. Ярослава Івашкевича, дитячий садок, фельдшерсько-акушерський пункт, спортивний комплекс, бібліотека, будинок культури, поштове відділення, три церкви різних віросповідань. Працюють підприємства: приватне акціонерне товариство Кальницьке СП «Агромаш», СТОВ «Славутич», асфальтний завод, Дашівське лісомисливське господарство, пилорама, аптека, 5 торговельних об'єктів, кафе та 2 олійні. У 2022 році запрацював відновлений Іллінецький гранітний кар'єр.

Висновки

Кожній людині важливо знати про життя своїх предків, пам'ятати історію своєї родини, своєї рідної землі. І хоч би де ми не перебували, куди б не пролягли наші життєві дороги, ми завжди, хоча б у думках, повертаємось до рідної домівки. Ми вдячні вам, що віртуально разом з нами ви побували у нашому історичному селі та в нашому краєзнавчому музеї. Головна роль якого, збереження історії нашого села для майбутніх поколінь.

Музей – це свого роду путівник по маршрутах подвигу, слави та пам'яті. Давайте звертатись до нього, щоб, замислюючись, знати, пам'ятати і пишатися, тому що без минулого немає майбутнього. А у нас воно є.

Засоби популяризації музею:

Сайт школи

Друкування статей про роботу музею

Відеофільми та відеопрезентації в ютубі

Стаціонарні музейні експозиції

Краєзнавчі акції та експедиції

Виховні заходи

Посилання на електронні ресурси, для ознайомлення з музеєм

1. Сайт Кальницького ліцею ім. Я. Івашкевича. Розділ. ПРО ЛІЦЕЙ. МУЗЕЙ.

<http://kalnyk.pp.ua/>

2. Ютуб канал.

<https://www.youtube.com/channel/UC6esyTGAM8ZYXKMujkgCQnw>

Використані джерела та література

1. Дмитро Вирський. Виправа князя С. К. Корецького у степове Побужжя (серпень-жовтень 1644 р.) / Український історичний журнал.— К., № 1 за січень-лютий 2015.— С. 32; прим.
2. ↑ рос. дореф. Похилевич Л. Сказанія о населенныхъ мѣстностяхъ Кіевской губерніи. — К., 1864.
3. «В Україні я дозрів як письменник». Так писав про свою першу батьківщину поляк Ярослав Івашкевич [Архівовано 21 квітня 2009 у Wayback Machine.]
4. Івашкевич Ярослав. Біографія [Архівовано 23 січня 2022 у Wayback Machine.]
5. Антонович В. Б. Коротка історія козаччини. [Архівовано 17 березня 2013 у Wayback Machine.] — Вінніпег: УВАН, 1971. — 232 с.
6. Антонович В. Б. Про Козацькі часи на Україні / післям. М. Ф. Слабошпицького ; комент. О. Д. Василюк та І. Б. Гирича. — К. : Дніпро, 1991. — 238 с. — ISBN 5-308-01400-0. (link)
7. Вінницький (Кальницький) полк [Архівовано 13 жовтня 2016 у Wayback Machine.] // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998—2004. — ISBN 966-749-200-1.
8. Кальник — місто полкове // Україна молода, 24.01.2007 [Архівовано 27 листопада 2020 у Wayback Machine.]
9. Село Кальник: поступ до промислового суспільства (кінець XVIII — на початку XX ст.). Зошит № 1. Документи з історії села. — К., 2005. — 38 с.
10. Роде наш красний: Село Кальник. — Кн. 1. Документи й дослідження з історії села (кінець XVIII — на початку XX ст.). — К., 2006. — 118 с. (Співавт. М. Казьмирчук).
11. Освіта в селі Кальнику з 60-х років XIX ст. — 20-х років XX ст. — К., 2007. — 38 с. (Співавт. М. Казьмирчук).
12. Роде наш красний: Село Кальник. — Кн. II. Документи й дослідження соціальних проблем села Кальника наприкінці XVIII — на початку XX ст. — К., 2008. — 249 с. (Співавт. М. Казьмирчук).
13. Роде наш красний: Село Кальник. — Кн. III. Документи й дослідження соціальних проблем села Кальника наприкінці XVIII — на початку XX ст. — К., 2010. — 265 с. (Співавт. М. Казьмирчук).
14. Віктор Мацько. Архівні документи та фотографії.
15. Ольга Рудник. Надсобський край - Іллінецький район. 2019.